

Mens en Wereld

Het congres in Utrecht

„Hoe vond je het congres?” vroeg de heer Van Praag, toen we twee jaar geleden 's zondagsmiddags met een groepje mensen gezamenlijk het perron in Zwolle opliepen om weer naar huis te gaan. Wat ik geantwoord heb, weet ik niet meer. 't Zal wel niets-zeggend onnozels geweest zijn, want ik voelde me zo vreselijk moe, dat ik haast geen stap meer kon doen en hem het liefst huilend om de hals gevallen was.

Nu is dit een weinig voorkomende reactie in onze nuchtere kringen. We zijn schaars met onze gevoelsuitingen en ik geef toe, er zijn tenslotte grenzen.

Ondertussen liep de voorzitter naast me, heel rustig, met een koffertje in de hand, alsof het hele congres nog beginnen moest! Geen merkbaar spoor van vermoeidheid, bereid om meteen alles, wat er dat week-end gebeurd was, nog eens uitvoerig door te praten, en er weer helemaal „in”, terwijl hij toch twee dagen achter elkaar intensief in touw geweest was. Onvoorstelbaar, de geestkracht van die man en dat was het eigenlijk, wat me nog het allermeeeste trof op dat moment, maar dat heb ik niet gezegd. Ook met onze lof zijn we schaars. Al te schaars soms, helaas.

Het was daar in Zwolle, volgens iedereen, die het weten kan, tenminste, achteraf gezien geen spectaculair congres. Er werden geen grootse besluiten genomen en over het algemeen was men het, op enkele uitzonderingen na, wel eens met het beleid van het hoofdbestuur.

Keurige uitzonderingen waren dat, die netjes op hun beurt achter het kathedraal, in goed gekozen bewoordingen, hun bezwaren kenbaar maakten. Ik zeg niet, dat het anders zou moeten – blijf maar eens niet keurig, als je weet, dat er hoog achter je rug op het podium vijftwintig deskundige hoofdbestuurders welwillend kritisch naar je zitten te kijken en te luisteren – maar ik herinner me in dit verband nog heel goed de congressen, uiteraard niet van het H.V., die mijn man vroeger placht te bezoeken en waar de hartstochten nog wel eens hoog oplaaiden. „Is er gevochten?” vroeg ik altijd het

eerst als hij thuis kwam. Nu was dat lichtelijk overdreven, maar de mogelijkheid zat er altijd wel in. Er werd wel vaak en heftig geïnterrupteerd, zo ongeveer als in de Tweede Kamer tijdens de reclame-televisiedebatten, maar dan nog erger. Toch waren het echt allemaal serieuze lieden, die het ernstig meenden, maar ze lieten zich door niets imponeren en hadden weinig respect voor elkaars opvattingen. Te weinig respect misschien in onze ogen en misschien hebben wij ook wel iets teveel, zodat we elkaar voortdurend beleefd blijven ontzien en zo zelden eens spontaan uit onze slof schieten. Nu, ja, in Zwolle was dat wel begrijpelijk: aan de voet van de Olympus trotseert men niet graag de bliksem.

Natuurlijk is het dit niet alleen, het ligt ook in onze aard en in het wezen van het moderne humanisme. Er zijn toch congressen, waar de discussies zo hoog lopen, dat er een groepje mensen ziedend de zaal verlaat om elders een eigen zaakje te gaan oprichten met hun ahang. Zoudt u zich dat in het H.V. kunnen voorstellen? Ik niet en daar ben ik erg blij om, want dat is tenslotte de positieve kant van onze nuchterheid en redelijkheid.

U ziet, zo is 'alles betrekkelijk. Deze keer zal Utrecht het congres ontvangen en dat zal ongetwijfeld menigeen in de Domstad in de afgelopen tijd slapeloze nachten bezorgd hebben. Het is een enorme organisatie om dat alles zonder haperingen, op tijd en naar ieders genoeg te laten verlopen. We danken dan ook bij voorbaat ieder, die eraan heeft meegewerkt in welke vorm ook, voor alle moeite en de vele vrije uren, die eraan zijn besteed.

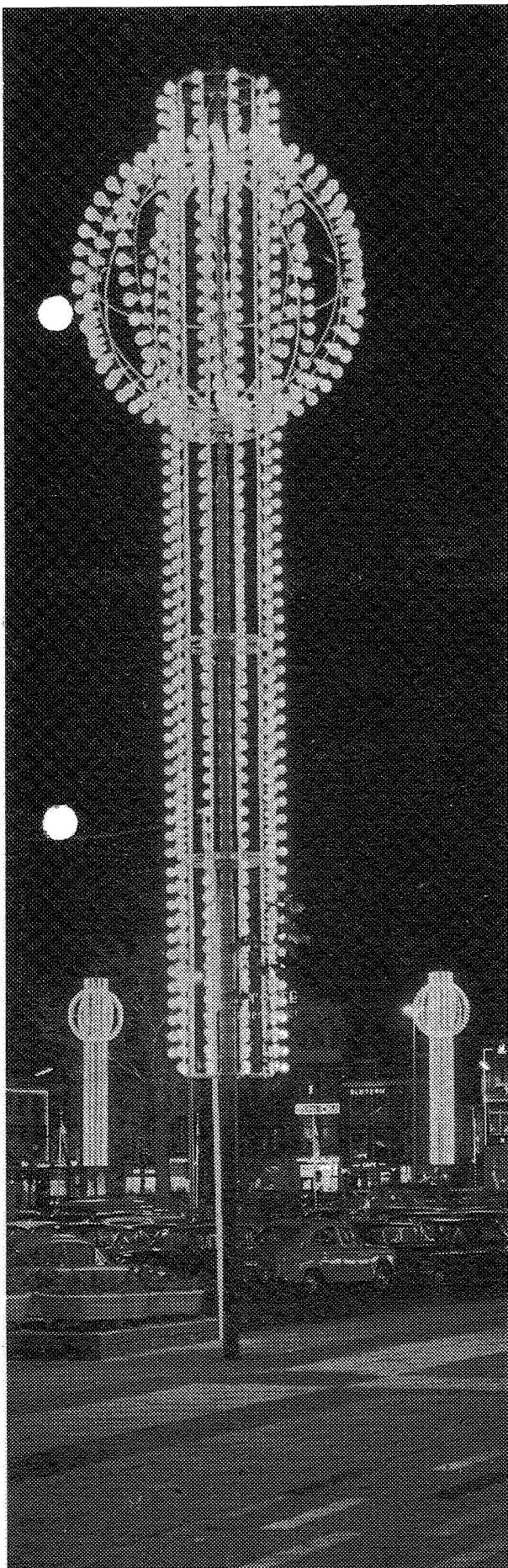
We komen samen in het Jaarbeursgebouw, een bouwwerk, dat ik zelf vaak van buiten af bewonderd heb, zonder ooit een geldige reden te hebben om er binnen te gaan. Dat mag nu en ik vind het erg plezierig. Wat er op dit congres zal gebeuren en hoe het zal verlopen, weet ik niet. Gevochten zal er beslist niet worden en verder zullen we het maar afwachten.

Sterkte voor de deelnemers en tot ziens!

A. S.

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
18e jaargang no. 8 – 20 april 1963

foto Philips Eindhoven

Kritisch allerlei

Zuid-Afrika van week tot week, een voorlichtingsblad van de Zuidafrikaanse ambassade in Den Haag, bericht:

„De adjunct-voorzitter van de Franse Nationale Vergadering, de heer Raymond Schmittlein, die thans een bezoek aan Zuid-Afrika brengt, heeft in Durban verklaard, dat Zuid-Afrika en Israël de twee landen in Afrika en het Midden-Oosten waren, die speciale consideratie zouden ontvangen, wanneer zij verzochten zich als geassocieerd lid bij de Europese Economische Gemeenschap aan te mogen sluiten. (...) Wanneer Zuid-Afrika, een blank land dat in de naaste toekomst waarschijnlijk omringd zou worden door zwarte staten, eveneens een verzoek tot toelating zou indienen, dan verwachtte hij, dat aan dit verzoek zou worden voldaan. De heer Schmittlein zeide, dat Duitsland, Frankrijk en België Zuid-Afrika's verzoek zouden steunen.”

Gelukkig hebben wij over een dergelijk verzoek in de grote pers nergens iets gelezen, maar het bericht verdient vermelding als waarschuwing, want blijkbaar heeft de heer Schmittlein – aangenomen dat hij juist geciteerd wordt – reden te veronderstellen, dat tenminste drie Euromarktlanten bereid zouden zijn Zuid-Afrika als geassocieerd lid tot de E.E.G. toe te laten. Dat zou niet alleen het isolement waarin dat land steeds meer begint te geraken, principieel doorbreken en daarmee een gevoelige slag toebrengen aan de vrijheidsbeweging die al zo lang op een volledige boycot van Zuidafrikaanse goederen aandringt, het zou bovendien betekenen, dat West-Europa voor het oog van de wereld steun verleent aan de heilloze rassendiscriminatie van het regime-Verwoerd. Dat laatste argument geldt te meer, wanneer wij die steunverlening gepaard zouden doen gaan met uitspraken over het „blanke” Zuid-Afrika dat zo nodig tegen al die „zwarte” omsingelaars moet worden verdedigd, in de geest zoals de heer Schmittlein zich blijkbaar heeft laten ontvallen.

Blijkbaar is het hem niet bekend, dat de overgrote meerderheid van de Zuidafrikaanse bevolking gekleurd is.

Volgens de rest van het bericht stond de heer Schmittlein trouwens niet onwelwillend tegenover de plannen van de Zuidafrikaanse regering, maar, zei hij:

„Het enige gevaar dat deze plannen bedreigt, is interventie van buitenaf. Wij Fransen kennen reeds deze buitenlandse druk en de gevolgen daarvan.”

Gelukkig wel, ja, anders hadden „wij Fransen” misschien nog wel een miljoen Algerijnen extra uitgemoord...

Wij dachten dat betogen over het al of niet bewoond zijn van andere planeten tot de lectuur

van Jules Verne en zijn navolgers beperkt zou zijn, maar gaandeweg komen er meer wetenschappelijke gegevens, die een grondiger onderzoek mogelijk maken. En wie weet komen wij vroeg of laat wel eens in aanraking met wezens van een andere orde dan de mens, die zo'n andere planeet zouden kunnen bevolken. Niemand minder dan de redacteur van het Vaticaanse orgaan L'Osservatore Romano heeft zich, bericht het Algemeen Handelsblad, met deze mogelijkheid bezig gehouden. Er zijn dan drie mogelijkheden. Zulke wezens kunnen „onderhevig zijn aan natuurlijke, menselijke, morele, godsdienstige en sociale wetten, met al de gevolgen van de menselijke natuur: onwetendheid, de mogelijkheid tot zondigen, verdriet, dood.” Dat is, „gezien de Goddelijke barmhartigheid”, evenwel niet waarschijnlijk. Waarschijnlijker is, dat zij „evenals Adam tot de bovennatuurlijke orde verheven zijn” en een leven leiden als Adam voor de zondeval. De derde mogelijkheid blijft dan, dat zij „tot de bovennatuurlijke orde verheven zijn, maar gezondigd hebben.” Dan zouden zij dus in staat van zonde verkeren of daar op de een of andere manier van verlost zijn, al kan zelfs de Osservatore Romano alleen maar veronderstellen, dat zo'n verlossing iets met Christus te maken gehad zou kunnen hebben. Vast staat daarentegen weer, dat schepsels op andere planeten „dezelfde God als wij hebben, de God die de schepper van hemel en aarde is. (...) Indien de mens ooit planeten met leven zal bereiken, dan zullen wij in staat zijn de gaven te leren kennen welke God hun gegeven heeft en zij kunnen mogelijk leren van de verlossing door Christus”.

Men lette op de fijne nuance: wij kunnen hun gaven leren kennen, maar zij kunnen van ons iets leren. Want alle arrogantie is met het concilie nog niet uit het Vaticaan verdwenen. Overigens tekent de lezer die ons dit knipseltje stuurde, erbij aan, dat er wel iets positiefs zit in de veronderstelling dat andere wezens niet per se „heidenen” behoeven te zijn, zoals men in vroeger tijden maar al te geredelijk zou hebben verondersteld. Vooralsnog lijkt ons het probleem nogal academisch, maar wie weet openen zich ongekende perspectieven voor het Humanistisch Verbond.

Fanclubs zijn aan de orde van de dag. Het zijn verenigingen van doorgaans jonge mensen die de een of andere filmster of rock-and-rollheld – zoals het woord al zegt – fanatiek bewieroken. Doorgaans is dit soort dweperij niet op enige reële prestatie van de bewierookte gebaseerd en zijn de kinderen die er hun tijd aan besteden, alleen maar slachtoffers van de reclame-

managers van film- en grammofoonplatenindustrie, die – Conny Stuart heeft het ons al geopenbaard – in dat opzicht „van wangen weten”. Gelukkig zijn er ook anderen. Zo lazen wij in de Haagse Courant een interview met Yvonne Petit, een Amsterdamse tiener, die overwoog: „Waarom geen club voor iemand die werkelijk wat presteert, Schweitzer bij voorbeeld?” Nu kan men over het verschijnsel „fanclub” verschillend denken, maar toch is het hartverwarmend te lezen, dat Yvonne van de zo vaak voor „nihilistisch” uitgekreten „jeugd van tegenwoordig” stapels brieven ontving, die de oprichting van een zoveel reëler jeugdclub mogelijk maakte. Die club lijdt onder de toenemende kritiek op Schweitzer in de westelijke wereld, gevolg van zijn uitspraken waarin hij geen heilige huisjes pleegt te sparen. Die kritiek komt dan ook doorgaans van mensen die Schweitzers ideaal, „eerbied voor het leven”, niet delen of het alleen met de mond belijden. Geef ons dan liever de leden van zo'n club, die tot doel heeft medemensens te helpen, voornamelijk zieken en bejaarden, en in het algemeen alles te doen wat Schweitzers ideaal kan helpen uitdragen. Of, om met Yvonne Petit te spreken:

„We kunnen ons niet losmaken van de verontrusting over de tijd waarin we leven en waarin we dienen te vechten met Albert Schweitzer om de schending van de eerbied voor het leven tegen te gaan en de waarde van de mens te erkennen.”

Aan Unesco-Nieuws ontleen wij het volgende, dat wij liever niet van commentaar voorzien:

„Unesco-statistieken leren, dat Nederland vergeleken met andere westerse landen veel te weinig leerlingen heeft op scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Ons land bezet op twee na de laagste plaats. Uit een betoog van de socioloog, de Leidse professor dr. F. van Heek, volgt, dat het begaafde kind – vooral uit de eenvoudiger milieus – veel te weinig kansen krijgt voor onderwijs, dat aangepast is aan het geestelijk kunnen en vervolgens om door te dringen tot de universiteit. De vraag naar academici groeit met het jaar en er is een

groot toenemend tekort aan middelbaar geschoolden. Het percentage studenten uit lagere en middelbare kringen is na de oorlog niet gestegen.”

Demonstranten hebben in Amsterdam leuzen tegen de kernbewapening rondgedragen, zoals „Verwijder alle atoomkoppen uit Nederland”, „Voor opheffing vliegbases” en „Geen kernwapens op ons grondgebied”, alle leuzen die bij vorige gelegenheden door de burgemeester waren verboden. Wij zullen ons niet verdiepen in de vraag of de wijziging in het standpunt van mr. Van Hall misschien veroorzaakt is door de mededeling van de demonstranten, dat men de leuzen goedgekeurd of niet, tóch zou meeveren, en in geval van politieel ingrijpen op straat zou gaan zitten. Hoe het ook zij, de burgemeester is voor een democratisch standpunt gewonnen en dat is een reden tot verheugenis. Want er is waarlijk wel reden aan de toenemende verontrusting over de wapenwedloop althans de uitlaat van een vreedzame demonstratie te gunnen. Of het veel helpen zal, is dan een tweede.

Aan een verslag in De Tijd ontleen wij, dat op de Dies Natalis van de gemeentelijke universiteit in Amsterdam prof. dr. A. Charlotte Ruys als bacteriologe heeft gewaarschuwd tegen de gevolgen van een eventuele atoomoorlog. „Zij meent, dat het een plicht is van de artsen erop te wijzen, dat na een atoomaanval iedere geneeskundige hulp illusionair is.” Ach, u wist dat natuurlijk al wel, maar misschien is het toch een aardig zinnetje om eens aan de B.B.-voorlichting toe te voegen. Wij wachten nog steeds op enige reële voorlichting van die kant over de gevaren die ons bedreigen en over wat wij daar in feite tegen kunnen doen. Tot nog toe hebben wij uitgebreide voorlichting op dit punt alleen een keer aangetroffen in het wekelijks bijvoegsel van de N.R.C., afgezien natuurlijk van wetenschappelijke publikaties en de „kleine blaadjes” die zich met dit onderwerp speciaal bezighouden. Maar de N.R.C. is geen krant met een kolossale oplage; waarom wordt dit belangrijke stuk voorlichting ons door de grotere dagbladen eigenlijk onthouden?

In stofloze kamer myriaden van stofjes
Waar zonnestreep dringt langs gesloten gordijn.
Zij rijzen en dalen, zij dwarlen en zweven
Op denkbeeldige grens van niet-zijn en zijn.

Mikro- kosmos

Dichtbij, verderaf, even flonk'rend, dan glanzend
Door hun donker verlichtend 't onzichtbare licht
Is hun ijheid het beeld van het grootse verschiën
Van sterre' in de nacht, voor mijn wachtend gezicht.

En het kind, dat daar ligt in haar wieg in het donker
Is een stofje als zij, op de grens van 't bestaan;
Is een wereld die wentelt door sterren en zonnen,
Waarvan wij niet weten waarheen, waarvandaan.

Mea Verwey

(Uit: Golfslag. Uitg. C. A. Mees, Santpoort, 1921)

Verandering van de mens

De redacteur van dit tijdschrift, die me vroeg of ik „Wat is er met de mens gebeurd?” van H. M. M. Fortmann kende en het me na een ontkennend antwoord toezond, ben ik bepaald erkentelijk. Dat de wereld verandert, weet iedereen, dat de mens verandert, begint slechts in volle omvang tot betrekkelijk weinigen door te dringen en zij weten door de verlammeende boekenbandijr dikwijls niet van elkaar af. Fortmann is een van hen en zijn denken over de veranderingen van homo sapiens wordt gekenmerkt door grote belezenheid, een vruchtbare en hier te lande nog te zeldzame verbinding van psychologie en culturele anthropologie, en *last but not least* door behoedzaamheid en genuanceerdheid. Zijn geschrift, 32 bladzijden tekst en 15 bladzijden „noten”, is daarom de volle aandacht van iedere humanist waard.

Hij gaat uit van de vele culturele verschillen tussen menselijke samenlevingen, die hij duidelijk toelicht, waarbij slechts een vraagteken moet worden geplaatst achter zijn opmerking, dat de behoefte aan rijkdom en bezit een „betrekkelijk jong, Westers verschijnsel is.” De ethnologie leert anders. Intussen vestigt hij ook de aandacht op de verschillen, die tijdens de historische ontwikkeling zijn ontstaan: „De moderne mens . . . interesseert zich voor het verleden in zover dat het *andere* heden begrijpelijk maakt.” Vanuit het gezichtspunt van een vergelijkende cultuur-psychologie beziet hij dan wat er in de laatste 500 jaar met de mens, „met ons zelf gebeurd is.” Daarbij wordt veel aandacht gegeven aan Freud, die in „Das Unbehagen in der Kultur” cultuur beschouwt als driftinperking, hetzij door sublimatie, hetzij door verdringing. Met volle instemming citeer ik Fortmann's woorden: „Was de Middeleeuwer minder cultureel, omdat hij met zijn vingers at en minder bang was voor het naakt? Wat is een hoge cultuur? Een cultuur, waarin de vitaliteit steeds meer wordt verloochend? Dan zijn wij sinds de middeleeuwen zeer in cultuur toegenomen. Ik ben daar, als ik om mij heen zie, niet zo zeker van.” Intussen wijst de schrijver Freuds pessimisme af ten gunste van een thomistisch optimisme over een mogelijk evenwicht tussen geest en zinnen, dat echter – zo zegt hij zelf – in wetenschappelijk opzicht nog niet meer is dan een intuïtie met betrekking tot een principe en dat niet alleen doordacht, maar ook geleefd moet worden.

Het blijkt ook hier, van hoe grote betekenis het ogenschijnlijk academisch probleem van de zgn. primitieve mentaliteit is, want ook Fortmann, voor wie het door hem gestelde probleem expressis verbis een praktisch levensvraagstuk is, behandelt het uitvoerig. In dit verband betoogt hij, dat onze moderne cultuur niet alleen door verdringing, maar ook door de emancipatie van het individuele bewustzijn en de rationele kritiek wordt gekenmerkt. Volgens hem is hier sprake van een eenzijdige en schrale bewustzijnsontwikkeling, die de herontdekking van „primitieve” waarden noodzakelijk maakt. Als rooms-katholiek ziet hij vanzelfsprekend de religieuze aspecten van deze ontwikkeling, maar „zij is in ieder geval ook een crisis der humaniteit”. Als derde kenmerk van de Westerse ontwikkeling noemt hij tenslotte de „verinnerlijking” van de mens, die zijn projecties terugneemt. Hij beschouwt de projectie als een fenomenologisch onbruikbaar begrip, dat de wereld reduceert tot het ene aspect, dat zij in een bepaald soort natuurwetenschappelijke benadering heeft. Het heeft geleid tot blikverenging.

De lezer zal wellicht denken, dat ik geneigd ben nu te gaan polemiseren met de auteur, die in deze brochure mijn boek „De religieuze projectie” minder volledig karakteriseert dan in zijn voor het Thijm-Genootschap gehouden voordracht. Dat is echter niet het geval. Men moet op een gegeven ogenblik wetenschappelijke controversen over de theorie kunnen laten rusten, om gezamenlijk te wijzen op de natuurwetenschappelijke verschraving van de mens en dus van zijn wereld. De grote eenvoud en duidelijkheid, waarmee Fortmann een en ander uiteenzet, vormen dan ook geen aanleiding tot bestrijding, maar tot instemming en aanbeveling. De wijze, waarop zeer onlangs een groot denker als Claude Lévi-Strauss in zijn *La pensée sauvage* het primitieve denken heeft trachten te sauveren door het te beschrijven als een voorloper van het modern natuurwetenschappelijk denken en onderwijl het kwalitatieve karakter van de primitieve mentaliteit min of meer als een wetenschappelijke moeilijkheid laat liggen, bewijst dat de moderne mens zichzelf natuurwetenschappelijk om hals kan brengen – niet alleen met atoombommen. Het is een zaak van simpel zelfbehoud, wanneer men denkend en levend weigert aan een naar het schijnt fatale vermageringskuur mee te doen. De fysicus Oppenheimer schreef laatst, dat onze natuurwetenschap het resultaat is van een wetenschappelijke keuze. Wanneer dit juist is, is dit slechts een reden te meer, om bij de benadering van onze wereld ook onze mense-

lijkheid te laten gelden, die ook een zaak van keuze is.

Fortmann beschouwt zijn bijdrage aan het denken over de mens uitdrukkelijk als een probeersel. Het lijkt niet wel mogelijk, dat een visie op de mens en de veranderde mens iets anders zou kunnen zijn. Eigen aard selecteert bepaalde aspecten en bepaalde boeken, al is dit laatste ook een kwestie van tijd en toeval. Mijnerzijds had ik graag de nadruk gelegd willen zien op de mens, die door zijn grote hersencapaciteit – gedreven door de wil naar macht en bezit(smacht) – zijn wereld kan objectiveren en deze door techniek en massaproductie steeds meer heeft verzakelijkt en gekwantificeerd, met inbegrip van zijn eigen samenleving, d.w.z. zichzelf. Een mechanistisch mensbeeld begint plaats te maken voor een organisch zelfbewustzijn en het direct contact met wereld en medemens wordt tot de omweg van de op de een of andere wijze geabstraheerde relatie. Wie, zoals Fortmann, niet alleen maar wil constateren en analyseren, maar ook een remedie zoekt, zal dan hoogstwaarschijnlijk niet alleen moeten denken aan innerlijke ommekeer, maar ook aan maatschappelijke en economische herstructurering.

Er zijn andere kanten van de zaak, onder meer die door mij in een ander probeersel werden aangesneden, die de schrijver wellicht in de in uitzicht gestelde derde druk wil overwegen.

Hoofdzaak is, dat er meer en meer probeersels komen in het „gevecht om de leefbaarheid van het bestaan”, zoals de schrijver van „Wat is er met de mens gebeurd?” het formuleert. Wie dit gevecht niet zonder meer als verloren wil opgeven, kan niets beters wensen, en het zal hem dan onverschillig zijn, tot welk geloof of ongeloof zijn medestrijders behoren.

F. Sierksma

Geestelijke fundering van het onderwijs

„Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs” is de titel van een brochure samengesteld door een commissie, die een „poging tot een geestelijke fundering” gedaan heeft. Doordenking van het geestelijk fundament van de openbare school was volgens vertegenwoordigers van de Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme en het Humanistisch Verbond noodzakelijk, alvorens tot een gesprek over godsdienstonderwijs, humanistische vorming en bijbelonderwijs op deze school te komen.

Tot de gesprekspartners traden ook toe vooraanstaande representanten van het midden-orthodoxe protestantisme, de Nederlandse Onderwijzersvereniging en Volksonderwijs.

Het gaat bij deze gedachtenwisseling om de school als vormingsmilieu, zodat vooral de vragen van geloofs- en levensovertuiging in het centrum van de aandacht komen te staan. Men moest echter vaststellen, dat het fundament van iedere levensovertuiging niet in een voor allen geldige gemeenschappelijke formulering uit te drukken was; wel blijkt uit de praktijk, dat afgeleide waarden (humaniteit, objectiviteit, fair play enz.) een belangrijke rol spelen als een herkenningsteken tussen humanisten en christenen. Als zodanig bieden zij een grondslag voor het concrete opvoedingswerk, dat in de school plaats vindt.

Men heeft gezocht naar een zodanige pedagogische doelstelling, dat christenen en humanisten in de algemene school (openbaar en bijzonder) kunnen opvoeden uit de volheid van hun christen- en humanist-zijn, zonder hun overtuiging als zodanig aan de leerling op te

dringen. Men heeft gemeend dat opvoedingsideaal te moeten aanduiden met het begrip humaniteit. Niettegenstaande dit begrip verschillend gefundeerd wordt, blijkt het voor beide partijen aanvaardbaar als basis voor gemeenschappelijk handelen in de algemene school.

U zult al wel begrepen hebben, dat de commissie niets voelt voor de opvatting, dat een niet-confessionele school neutraal is, in de zin van: onder schooltijd zijn we niets. Zij meent dat de algemene erkenning, dat echt geestelijk leven de gevaren die de cultuur bedreigen, kan doen verminderen, in onze tijd een positieve doelstelling voor ons handelen in de school vergt.

Bovengenoemde brochure bevat een verslag van hetgeen bij de gedachtenwisseling in overweging genomen is. Ook de mogelijkheden van verwerkelijking werden besproken. v. E.

De brochure is verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht, door overschrijving van f 0,30 op giro no. 304960.

Lezingen voor de radio

zo. 21 april (VARA) 9.45 uur: J. P. van Praag: „Humanisme en Vrede”.

zo. 28 april (VARA) 9.45 uur: E. Gerson Lohman: „Actief tolerant”.

Over liefde en seksualiteit

Dr. C. J. B. J. Trimbos
Gehuwd en ongehuwd - Uitg. Brand,
Hilversum, 1962.

Het is in humanistische en vrijzinnige kringen al haast een gewoonte geworden dr. Trimbos te roemen voor de liberale en open wijze waarop hij de problemen van liefde en seksualiteit behandelt. Hij is een symbool van de snelle ontwikkeling, die zich - ondanks misverstand en tegenwerking - in rooms-katholieke kringen afspeelt. Er is geen aanleiding een tegenovergesteld geluid te laten horen bij deze bundeling van radiopraatjes. Ik heb grote bewondering voor inhoud en stijl van dit stuk geestelijke hygiëne. Dat neemt natuurlijk niet weg dat er kritiek mogelijk en wenselijk is. Dr. Trimbos meet de bezwaren tegen echtscheiding veel en veel breder uit dan wij geneigd zijn te doen, ook al zijn we het met hem eens dat een echtscheiding altijd een droevige geschiedenis is. Terwijl hij op vele plaatsen blijf geeft van een nuchter en mild oordeel is hij op het punt van huwelijk niet los gekomen van een opvatting waarbij weer absolute normen gehanteerd worden: het huwelijk dat voor de rooms-katholiek nu eenmaal een sacrament is.

In radiospeeches moet men schematiseren, daar is niet aan te ontkomen, maar één punt van schematiseren lijkt mij door principiële opvattingen ingegeven. Dat is daar, waar een scherp verschil gemaakt wordt tussen de seksualiteit in de kinderjaren, in de puberteit, in de verlouingsjaren en in het huwelijk. Wat in de éne periode normaal en gezond is, wordt in een volgende periode pueriel, onvrij en ongewenst genoemd.

Dat is slechts een halve waarheid, want men kan met veel recht verdedigen dat bijv. in de volwassen seksualiteit steeds pueriele elementen een rol spelen. Ja, ik zou zelfs zover willen gaan te beweren dat deze elementen er bij horen. Het beste voorbeeld is de zoen, een vrij kinderlijke uitdrukking van seksualiteit, doch volkomen behorend bij een volwassen liefdesverhouding. Nu kan men zeggen dat de kus een openlijk aanvaarde vorm van seksualiteit is,

die nauwelijks meer seksueel genoemd kan worden. Mijn stelling strekt zich echter over allerlei minder open geaccepteerde vormen van seksualiteit uit.

Dr. T. stelt voorts met nadruk vast dat elke erotische verhouding in de verlovingstijd een seksueel karakter draagt en behoort te dragen. Het is één van de verdiensten van zijn boek dat hij dit duidelijk en openlijk erkent, maar hij legt aan de andere kant een zeer scherpe grens tussen de seksualiteit in verlovingstijd en huwelijk. Zo absoluut als hij het huwelijk hanteert, zo uitzonderlijk en naar mijn mening geforceerd behandelt hij de geslachtsgemeenschap, die per se niet in de verloving en alleen in het huwelijk geoorloofd is.

Ook wanneer men bezwaar heeft tegen opvattingen, waarbij de volledige geslachtsgemeenschap de eerste avond der kennismaking toegepast wordt, dan is het nog verre van eenvoudig zich de ontwikkeling der seksuele gevoelens in een verlovingstijd voor te stellen zonder dat daar de geslachtsdaad in vollediger vorm bij te pas komt. Men kan dr. T. verwijten dat hij met de rechterhand geeft, wat hij met de linkerhand weer wegneemt. Op andere punten zegt hij echter dingen, die ons uit het hart zijn gegrepen.

Tegenstellingen

De schrijver verzet zich bijv. telkenmale scherp tegen de onvervulbare eisen, die men zich op dit terrein stelt. Hij ziet daarin een groot gevaar voor de geestelijke gezondheid. Men kan niet

ongestraft met perfectionistische eisen leven, met normen die niet te realiseren zijn: een erotische verhouding met jaar in jaar uit onverminderd orgastische belevingen, een kameraadschappelijke samenwerking met geheel in elkaar opgaan, (in werk, in ontspanning, in levensbeschouwing) een opvoedingstaak, die men in volledige harmonie zonder meningsverschillen volvoert, de opbouw van een gezinssfeer met gelijktijdig bijhouden van het werk zowel voor de man als de vrouw... Kalveren met vijf poten.

Moet men deze idealen dan maar laten vallen? Wat komt er dan van het huwelijk en het gezinsleven terecht, waarin onze kinderen opgroeien? Houdt men de normen of richtlijnen vast: hoe leren we dan opgewekt te leven met onze tekorten? Er zijn rustige, verstandige mensen voor wie dit geen problemen zijn, maar ik ben bang dat we hier op tegenstellingen stuiten, die in deze radiopraatjes uiteraard niet geheel tot hun recht konden komen.

Tegenstellingen, die het gebied der levensbeschouwing raken. Aan de ene kant zien we mogelijkheden tot een betere samenlevingsvorm te komen, waarin de mens ook op dit terrein beter tot zijn recht kan komen, aan de andere kant weten we dat er grenzen zijn en de mens in velerlei opzichten door tegenstrijdige krachten in beweging wordt gebracht, die noch door een rationalistisch-Thomistische, noch door een rationalistisch-humanistische levensbeschouwing tot verzoening zijn te brengen. Het zou interessant zijn de opvattingen van dr. T. met die van Rietdijk te vergelijken, maar dat zou het bestek van deze boekbespreking te buiten gaan.

Ik kan dit boekje alleen maar warm in ieders aandacht aanbevelen.

Dr. V. W. D. Schenk

Stijlmijmerij

Wijlen professor De Hartog heeft eens - het was bij zijn 25-jarig jubileum als dominee - een preek gehouden, die aanving met de woorden: „Daar sta ik nu al vijftig jaar met mijn gereformeerd gezicht te preken voor doven, stommen en blinden!”

Nu vermeet ik mij niet me te vergelijken met professor De Hartog (of het zou het gereformeerde gezicht moeten zijn), maar in de afgelopen twee jaar, die ik nu al weer stijlmijmerend in deze hoek doorbreng, is bij mij toch ook wel eens de gedachte opgekomen: waarom willen ze nou niet zien en horen en waarom zeggen ze toch niks? En zie, plotseling komt er een kentering. Er verschijnt tegenwoordig geen nummer van „Mens en Wereld”, of ik ontvang reacties van belangstellende lezers. Veelal instemmend en soms zelfs in de trant van: wat je in je laatste mijmerij voorstelde is bij ons al bezig gestalte te krijgen.

En als klap op de vuurpijl kan ik u thans berichten, dat ik een gemeenschap heb ontdekt die zo'n beetje aan al mijn verlangens voldoet. 'k Zal u er iets over vertellen. De gemeenschap telt een paar honderd leden, die elkaar voor het grootste deel zoal niet bij naam dan toch van gezicht kennen. Ze komen regelmatig bij elkaar over huis, niet alleen om bakjes koffie te verzwellen (al zijn ze daar heel sterk in), maar ook om te zien of ze zich verdienstelijk kunnen maken: een boodschapje doen, een praatje maken met een zieke, een huiselijk karweitje opknappen of een beetje geestelijke steun verlenen. Ze houden vast elke week een bijeenkomst, waar de meest uiteenlopende zaken aan de orde komen en waar de bezoekers zich, omdat ze elkaar kennen, ook thuis voelen. De zaal is gezellig en met smaak ingericht. De koffie

ontbreekt nooit. En men is voor de programma's niet altijd op buitenstaanders aangewezen, want ze beschikken over een eigen zangkoor, een eigen toneelgroep, eigen muzikanten en mensen die grammofoonplaten kunnen toelichten. Die toneelgroep is onlangs zelfs op bezoek geweest bij een andere soortgelijke gemeenschap om daar een voorstelling te geven. Tegen Sinterklaas houden ze nu al enige jaren een bazaar, die veel succes heeft, die de leden van de gemeenschap een groot deel van het jaar bezig houdt en die de laatste keer voor Humanitas een douceurtje van f 1600,- heeft opgeleverd. En enige weken geleden was er een bonte middag, compleet met modeshow, circus en goochelaar, die stapels juichende stukjes voor het gemeenschapsorgaan heeft opgeleverd en die ook alweer met eigen krachten werd verzorgd. Dat eigen krantje tussen haakjes ziet er keurig uit en het beschikt over een groot aantal medewerkers. Wie wat minder goed ter been is, kan altijd op gezelschap rekenen om eens een wandelingetje te maken. En zo zou ik nog een poosje door kunnen gaan, maar ik vrees dat ik daarmee de gemeenschappen waar het niet zo vlot gaat een minderwaardigheidscomplex ga bezorgen. Ik wil ze niet het gevoel geven van dat-bereiken-wij-toch-nooit-wat-ze-daar-nou-doen-in... Ja, waar eigenlijk? Waar zit die ideale gemeenschap? Nou, daar komt het dan: in het A.H. Gerhardtshuis te Amsterdam, het tehuis voor buitenkerkelijke bejaarden.

Je moet dus blijkbaar eerst een zekere leeftijd hebben bereikt om te beseffen dat je elkaar nodig hebt, dat je iets voor een ander kunt betekenen, dat stijl, plezier, gezelligheid en ontspanning echt niet in strijd behoeven te zijn met de humanistische beginselen.

Zodat ik mij maar troost met de gedachte: als we eerst maar allemaal onze A.O.W. hebben!

Styliet

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes.

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

BOMBARD

Don Quichotte van de zee,
Sancho Panza van het land

Een menselijke tragedie, die mij van groter belang lijkt dan de aandacht, die zij heeft getrokken, heeft begin van dit jaar in Amiens plaats gevonden. Dr. Alain Bombard, de „vrijwillige schipbreukeling” van 1952, heeft daar toen in een hotelletje, niet ver van zijn huis met vrouw en drie kinderen, een poging tot zelfmoord gedaan. Alleen doordat de postbestelling vroeger was dan hij had berekend, kon een vriend, aan wie hij zijn voornemen meedeelde, de politie waarschuwen en werd hij nog in extremis gered. Of dat nu wel zo gelukkig is, is een andere vraag, want hij is, nadat hij op een klein rubber vlot gedurende 88 dagen bij het oversteken van de Noordelijke Atlantische Oceaan de dood duizendmaal in de ogen had gezien, teruggekeerd op de vaste wal banger geweest voor het leven, dat hem niet begreep en niet de gewenste voldoening schonk.

Misschien komt het, omdat ik de zee tot in mijn botten ken – ik ben, na jarenlang oefenen, in 1930 met een zeer lichte kano van hout van Kijkduin naar Duinkerken gepeddeld in 18 dagen – dat het leven en vergeefse streven van Alain Bombard mij af en toe in mijn dromen achtervolgt. Want deze man, die de mensheid, d.w.z. de gemiddeld 50.000 mannen, vrouwen en kinderen, die in een jaar over de hele wereld schipbreuk lijden, en in het bijzonder de Franse vissers, wie men de verplichting heeft opgelegd een door Bombard verbeterde editie van zijn rubber-luchtvlot aan boord van hun schepen te hebben, onschatbare diensten bewezen. Hij heeft niet alleen aangetoond, dat men de angst kan overwinnen, maar ook, dat men, zonder voedsel en drinkwater, weken lang op zee kan leven, door zoet water uit zout water te destilleren en zijn voedsel te halen uit de zee zelf door het plankton, dat heel fijne, levende „materiaal” uit het zeewater op te vissen en te filtreren. De angst schijnt nog meer dan het gebrek aan voedsel en drinkbaar water de oorzaak te zijn van de dood van schipbreukelingen, die in sloepen of op vlotten op zee rondzwalken, want vastgesteld is, dat 90 % van hen niet langer dan drie dagen hun schipbreuk overleven. Deze uitleg van een statistiek bevredigt mij echter niet geheel, want de doodsoorzaak binnen dat korte tijdsverloop kan ook een gevolg zijn van verwondingen en de kou.

Bombard heeft met zijn tocht over de Atlantische Oceaan bewezen, dat zijn rubbervlot een eerste vereiste dient te zijn op alle schepen en in het bijzonder op kleinere vissersschepen. Een extra voordeel ervan is, dat het in zee gegooid kan worden, als sloepen, tengevolge van een hevige brand aan boord of omdat een schip slagzij maakt, niet gestreken kunnen worden. Piloten beschikken over een dergelijk soort rubber-vlotten of „dinghys”. Zijn tocht heeft eveneens aangetoond, hoe ver het gemiddelde uithoudingsvermogen van de mens bij zo'n beproeving reikt. Hij beschreef dit aldus: „Mijn experiment is volwaardig voor vijftig dagen; maar, al zou ik dood aan de overzijde zijn aangekomen, zou dat nog geen reden zijn geweest voor de schipbreukelingen om te wanhopen. Na de 50e dag echter gaat deze beproeving de menselijke krachten te boven.” Maar niet de bijna boven-menselijke wilskracht van Dr. Bombard, hoewel hij zich uur na uur, dag na dag en nacht na nacht omringd zag door een natuur, die hem als een doodsvijand scheen te belagen.

Heldendom als last

Alain Bombard overwon de zee, de angst voor de zee, maar het land, en meer in het bijzonder de mensen heeft hij niet kunnen overwinnen of beter gezegd voor zich kunnen winnen. Als men éénmaal een heldenstuk heeft verricht, is het moeilijk op dezelfde voet voort te leven en het heldendom niet als een last of als een kroon te dragen. En dat is de hele tragedie van Bombard. Een tragedie, die al in de lijnen van zijn hand geschreven stond en die voortkwam uit zijn aard. Hij verwachtte namelijk te véél van de mensen. Niet, zoals de Saint-Exupéry, beseftte hij, „dat men in zijn eigen daden opgesloten zit” of met andere woorden, dat men de dingen moet doen voor zichzelf alleen. Het was liefdesverlangen, dat Bombard tot zijn stoutmoedige tocht bracht, die natuurlijk al lang in zijn brein gekiemd had. Nog voordat hij getrouwd was, had men de spot met hem gedreven in een ziekenhuis in Boulogne, waar hij werkte, omdat hij beweerde, dat men uitsluitend van de zee kon leven en dus niet als schipbreukeling van honger en dorst hoefde te sterven, als men maar wist, wat men moest doen en wat men op een vlot of boot mee moest nemen n.l. een paar simpele hulpmiddelen: een haak of veiligheidsspeld met touw om te vissen, een stelletje om zeewater te destilleren en een filter voor het plankton.

Men lachte niet alleen om zijn hobby, maar ook om hemzelf, want Bombard, die nu 40 jaar oud is, was altijd een plompe dikzak, met een bolronde jongensgezicht, waaraan een puntbaard vastzit. (En niet iedereen weet, als onze dichter Jan H. de Groot een puntbaardje met zwier te dragen). Er heeft eens een grote foto van hem gestaan in het Franse weekblad „Match”, Bombard zwemmende half onder water in een zwembad met helder doorzichtig water. Hij zag er uit als een reuzen-kikvors. De banale doorsnee-mens heeft blijkbaar in Bombard, voordat hij beroemd was, een vreemde Hottentot gezien, ook wat zijn geest betrof. Het humanisme moet nog heel wat meer veld winnen onder de mensen, willen zij elkander geen leed bezorgen, doordat zij al datgene wat van het normale of middelmatige afwijkt, bespotten of beschimpen.

Geluk in volle zee

Zelfs toen Alain getrouwd was en vrouw en drie kinderen had, verdween zijn minderwaardigheidscomplex niet. Hoeveel geniale mannen trouwens hadden geniale vrouwen? Om de liefde van zijn vrouw aan te wakkeren, besloot hij de

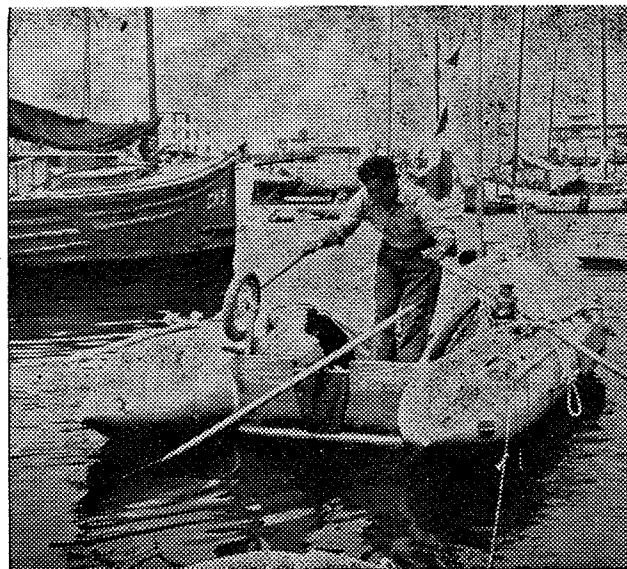
tocht over de Oceaan te maken, die, toen hij begonnen werd, aangezien werd voor de onderneming van een krankzinnige. In volle zee was deze dokter en zeeman-bij-improvisatie gelukkig, omdat hij eindelijk zichzelf kon zijn. Hij voelde zich als een Don Quichotte die de windmolens van het ongeloof en de kleinzieligheid van vele mensen zou verslaan. Eenmaal op de vaste wal en in het dagelijkse leven teruggekeerd, werd hij opnieuw de Sancho Panza, wie niemand au sérieux nam. Natuurlijk, hij werd geëerd en gevierd, maar toch altijd met die achtergedachte van „we hebben met een halve gare te maken”, net zoals ik gehoord heb van kennissen in Scheveningen, nadat ik mijn tochtje langs de kust van Holland en België tot in Noord-Frankrijk had gemaakt, dat iemand op een terras van de Strandboulevard tegen een ander zei: „Heb je dat gelezen van die gek, die in een kano van 40 gulden naar Duinkerken is gevaren?”

Zijn beroemde vlotje van rubber maakt een pronkstuk uit van het „Musée de la Marine” in Parijs, maar de marine zelf heeft hem, omdat hij nu eenmaal niet met geld wist om te springen en met nieuwe proefnemingen ten behoeve van de zeelui doorging zonder altijd zijn schulden te voldoen en zich aan afspraken te houden, voor het gerecht gedaagd. Bewonderaars, want gelukkig zijn er altijd mensen, die de ware adel weten te ontdekken, hadden hem in staat gesteld zich een kleine zeilboot aan te schaffen voor studietochten om de vraagstukken van de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de mensen op zee na te gaan, de zeeziekte daarbij inbegrepen. Maar toen had in 1958 die vreselijke ramp plaats, waarvoor Bombard indirect maar niet direct aansprakelijk was.

Bombard wilde een nieuw ontwerp van zijn rubber-luchtvlot „testen” in de formidabele branding van de zanddrempeel vóór de monding van de rivier de Etel in zee gelegen aan de kust van Bretagne. Elk schip en elke sloep, die ooit in die branding terecht waren gekomen, was steeds met man en muis vergaan, maar, hoewel men Bombard waarschuwde, dat hij het onmogelijke ondernam, zette hij toch door, omdat hij overtuigd was van de kwaliteit van zijn vlot, dat theoretisch gesproken niet kon omslaan. Ook in de praktijk waren er 99 kansen op de 100, dat het vlot niet omvergesmeten zou kunnen worden door de golven.

Bombard zou zeker ook over de beruchte drempel zijn gekomen, met een aantal andere inzittenden van het vlot, die hem als vrienden waren gevolgd (zeelui, geen stadsmensen), als één van hen geen verkeerde manoeuvre had uitgevoerd.

(slot op pagina 7)

Kroniek van het internationaal gebeuren

Sinds vorig jaar november, toen Bantoes in de Zuidafrikaanse plaats Paarl een aantal blanken vermoordden, voor het eerst de naam „Poqo” in het nieuws kwam, is deze terreurorganisatie steeds meer het politieke beeld in Zuid-Afrika gaan beheersen. Dat wil niet zeggen dat in de grote steden niet even rustig het leven zijn alledaagse loop heeft als bij ons.

Maar evenals wij in het grote internationale vlak voortdurend in een koude oorlogssituatie leven, is dat in Zuid-Afrika in het eigen land het geval tussen blank en zwart. De apartheids-politiek van de regering-Verwoerd wordt steeds perfectionistischer doorgevoerd. En wie het met deze politiek niet eens is moet worden uitgeschakeld. Dat zijn dan vele zeer uiteenlopende groepen, variërend van liberale blanken tot extreem-nationalistische Afrikanen en zelfs illegale communistische groepen. Onder de bantoebevolking waren echter tot 1960 twee grote oppositionele groepen bekend. De eerste was het Afrikaanse Nationale Congres, onder leiding van Nobelprijswinnaar Albert Luthuli, die een multi-radical maatschappijvorm in de republiek voorstond. De tweede was het daaruit voortgekomen Pan-Afrikaanse Congres, een meer radicaal-Afrikaanse groep, die nauwer aansloot bij nationalistische groepen in andere delen van Afrika.

Beide, met democratische middelen werkende, Congressen werden echter door de regering in 1960 buiten de wet gesteld en kregen vanaf dat moment een illegaal karakter. Hun leiders werd door gebruikmaking van de anti-sabotagewet zonder verdere procesvoering huisarrest opgelegd en werden daarmee van hun organisaties geïsoleerd. De Zuidafrikaanse regering hoopte hiermee de bewegingen lam te leggen. Maar niets was minder waar. Extremere elementen, die nu eenmaal in iedere oppositiegroep óók aanwezig zijn, werden niet meer beteugeld door gematigde partijleiders die hun grote gezag aan de hele beweging konden opleggen. En het resultaat daarvan zijn organisaties als Poqo, een onderdeel van het P.A.C., en zelfs het afglijden van een zéér verdraagzaam A.N.C., dat aanvankelijk het „zwijgend verzet” voorstond, tot een aan Poqo-verwante organisatie als „Speerpunt”. Het moet ons wel te denken geven als uit naam van christenheid en westerse beschaving mensen worden gedwongen hun vreedzame strijdmethoden op te geven.

De Buurman

Ook bij Zuid-Afrika's naaste buur (dit zowel in geografisch als in politiek opzicht), Zuid-Rhodesia, is de toestand op het ogenblik explosiever dan ooit. Toen in het partnerships-ideaal van de in 1950 in Engeland zetelende Labour-regering de Centraal-Afrikaanse Federatie, omvattende het op het gebied van binnenlands bestuur zelfstandige Zuid-Rhodesië, de kolonie Noord-Rhodesië en het voormalige mandaatgebied Njassaland, stichtte, was deze, economisch inderdaad zéér op elkaar ingestelde eenheid, politiek een doodgeboren kind. De Afrikaanse leiders in Njassaland en Noord-Rhodesië, waar het blanke bevolkingselement te verwaarlozen is, zagen daarmee namelijk hun hoop op een zelfstandigheid onder een Afrikaanse regering, in rook opgaan. Zodoende heeft premier Welensky zich dan ook gedurende zijn gehele ambtstermijn geplaatst gezien tegenover separatistische bewegingen in beide gebieden. Tenslotte is het er van gekomen dat Engeland beide gebieden het recht heeft gegeven zich uit de federatie terug te trekken. Beide landen onder een „zwarte” regering. Na de verkiezingsoverwinning van het Rhodesische Front eind vorig jaar in Zuid-Rhodesië is ook daar bij de regering het federalistische idee opgegeven, en premier Winston Field heeft Engeland nu verzocht het land volledige zelf-

standigheid te verlenen. Maar in Zuid-Rhodesië bestaat de regering, anders dan in de andere twee gebieden, uitsluitend uit blanken. De blanken vormen hier dan ook wél een numeriek niet te verwaarlozen groep, maar, het zwarte bevolkingsdeel overweegt toch nog vele malen! Tot nu toe hebben de blanken in Zuid-Rhodesië niet getoond enige kans te willen geven aan een politiek bewustwordingsproces bij het zwarte bevolkingsdeel. Het is dat, wat het voor Engeland zo moeilijk maakt om het gebied werkelijk geheel los te laten. Want daarmee zou ze zonder enige garantie het overgrote deel van de bevolking aan zijn lot overlaten. De Zuid-Rhodesische nationalistenleider Joshua Nkomo schetste de UNO-assemblee de situatie in zijn land door deze te vergelijken met die van Algerije een paar jaar terug. Laten we hopen, dat en Engeland en de blanken in Zuid-Rhodesië uit die les toen het nodige hebben geleerd!

Moeilijke koers

Dat de wereld vaak veel weg heeft van een kruisvat zijn we de afgelopen maanden ook in enkele geheel andere landen weer gewaar geworden. Soms ligt er een tamelijk simplistische machtsstrijd aan ten grondslag, maar soms ook liggen de problemen veel moeilijker. Zo bijvoorbeeld in Turkije en Argentinië, twee totaal verschillende staten, met merkwaardige overeenkomsten in hun moeilijkheden. In beide landen werd de regering de afgelopen maand geconfronteerd met een publieke verontrusting over een mogelijk té democratisch beleid. In Argentinië ging dit in de vorm van een militaire rebellie, in Turkije bleef het bij civiele protestrellen. Maar in feite was het dezelfde angst die de marine-officieren in Argentinië en de studenten in Turkije op de been bracht.

Hulp aan ontwikkelingslanden

In „Economisch-statistische berichten” van 2 januari 1963 trof ons een opmerkelijke beschouwing van ir. J. van Malde over de hulpverlening aan onderontwikkelde landen. Schr. pleit hierin een rechtstreekse hulp van Nederland aan bepaalde landen náást de hulp, die wij reeds via de Verenigde Naties verstrekken. De hulp van de V.N. schiet in bepaalde opzichten tekort en Nederland met zijn vele tropische deskundigen, die nu noodgedwongen in Nederland werken, zou zijn veelzijdige mogelijkheden beter kunnen gebruiken door bilaterale, rechtstreekse hulp meant schr. Het gaat ons hier evenwel minder om het vraagstuk bilaterale of multilaterale hulp (deze laatste dus via de V.N.). Ir. Van Malde verdedigt op nuchtere wijze het systeem van bilaterale hulp, maar hij begint zijn betoog met te wijzen op de noodzaak van hulp in het algemeen, bilateraal of multilateraal.

Terecht schrijft hij: „Het gaat niet alleen en misschien niet eens in de eerste plaats om een welvaartsverschil: de ontwikkelingslanden eisen in alle opzichten een gelijkberechtigde plaats in de wereld van vandaag; zij wensen hun gevoel van eigenwaarde op politiek, maatschappelijk, economisch en cultureel gebied te bevestigen en bevestigd te zien. Vanzelfsprekend speelt hun economische ontwikkeling daarbij een uitermate grote rol, maar zij is niet allesbepalend – in landen als bijv. Indonesië, Cuba, Egypte en Ghana krijgt zij van de eigen leiders niet eens prioriteit boven politieke plannen van veelal niet onbedenkkelijk allooi. Nu zijn de politieke ideeën van Westerse leiders ook lang niet altijd van onberispelijk gehalte; er is dus weinig reden in zedelijke verhoofaardiging met de vinger te gaan wijzen. Het gaat in dit betoog ook helemaal niet om simplistische morele vergelijkin-

Beide landen hebben in hun jongste geschiedenis een autoritair regime gekend, – Argentinië onder Peron, Turkije onder Mendéres –, dat veel heeft gedaan voor de lotsverbetering van bepaalde groepen van de bevolking.

Dat beide regimes een rigoureuze economische roofofbouw pleegden, is weliswaar de reden voor hun val geweest, maar heeft hun populariteit lang niet bij iedereen kunnen schaden. Hun politiek bleef levend in neo-peronistische en neo-mendéristische partijen, die lang niet altijd even vervuld zijn van het grote democratische ideaal. Maar mag dit een reden zijn hun blijvend uit het politieke leven te weren? Aan de andere kant blijkt veel te duidelijk dat deze bewegingen kunnen rekenen op een grote, zo niet zeer grote, aanhang onder het volk. Ziehier het probleem waar de regeringen van president Guido en president İnönü in Argentinië en Turkije zich voor zien geplaatst. Beide regeringen neigen er naar hun democratisch principe te laten prevaleren boven hun afkeer voor de werkmethode van de sociaal-autoritaire bewegingen. Maar andere groepen, met name ook het leger, zijn beangst voor een nieuw autoritair regime en vrezen daarmee ook weer voor een economische chaos, die het land op de rand van de afgrond kan brengen. Op het moment lijkt een oplossing voor de dilemma's waarvoor de onderscheiden regeringen gesteld zijn niet eenvoudig. Maar als wij ons niet vergissen, zal hun politiek, die men misschien het best kan karakteriseren als een „rechtvaardigheidspolitiek”, er toe leiden, dat de standpunten van de progressieve democratische krachten, die zij veelal vertegenwoordigen, en die van de meer radicaal sociaal gerichte krachten, die nu nog worden belichaamd in autoritaire, weinig democratische bewegingen, naar elkaar zullen groeien en voor de toekomst een sociaal-democratisch beleid verzekeren, dat het land welvaart en sociale gerechtigheid kan brengen.

R. B.

gen – maar wel verdient het de aandacht dat er van veel meer sprake is dan alleen een kloof tussen arme en ontwikkelde landen, dat met andere woorden hulpverlening meer is dan een politieke kwestie, die om een economische en technische aanpak vraagt. Ook mag niet over het hoofd worden gezien dat ingrijpende veranderingen in levenspatroon, in (op zichzelf zinrijke) maatschappelijke ordeningen zowel voorwaarde als gevolg van grootscheepse welvaartsverhoging in ieder ontwikkelingsland zullen zijn, wat weer een terugslag zal hebben op de eigen cultuur en de eigen godsdiensten. Het is een adembenemend gebeuren, dat grote gevaren met zich zal brengen en dat nochtans zal moeten plaatsvinden op straffe van nog grotere en niet meer te bedwingen andere gevaren.

Dit gebeuren gaat ons allen aan, niet alleen vanwege de gevaren of vanwege de economische mogelijkheden, maar ook omdat dit geschieden zou kunnen leiden tot maatschappelijke ervaringen of zelfs ontwikkelingen, die voor de gehele wereld van belang zouden kunnen blijken ook onze Westerse maatschappij kent tekortkomingen (niet ten laatste van psychische aard) en ons levenspatroon kent maar al te veel verwarrende, zelfs ontluiserende facetten.

In deze visie, die mede ontstaan is tijdens een tweejarig verblijf in een Afrikaans ontwikkelingsland, past een bescheidenheid ten opzichte van de ontwikkelingslanden, die maakt dat men niet (meer) gelooft in de vanzelfsprekendheid van onze zozeer technische en zo sterk rationalistische maatschappij zodat men al evenmin meer de ontwikkeling in de „jonge landen” durft te voorspellen als een soort versnelde parallel van onze eigen economische en maatschappelijke geschiedenis der laatste eeuwen.

(slot van pagina 5)

Verkeerde manoeuvre

Het vlot werd met donderend geweld over de kop gegooid, de bemanning ervan verdween in de kokende watermassa, een enkele kon zich aan het omgekeerde vlot vastklampen en niet zo gauw hadden de andere zeelui aan de wal, die het zaakje toch al niet vertrouwd hadden, het ongeluk zien plaats hebben of de reddingboot voer uit, trotseerde eveneens de drempel, want drenkelingen en het vlot werden door die branding heen en terug geslingerd, en... sloeg eveneens om. Een achttal dappere mensen verloor hierbij het leven en wel al die personen, die tegen de raad van Bombard in geen zwemvest hadden omgedaan, zowel op het vlot als in de reddingboot.

Dit wierp een donkere schaduw des doods over Bombards toch al zo moeilijke leven, omdat hij thuis niet het geluk kon vinden, dat de Oceaan hem gegeven had door het nauwe contact met de elementen en omdat men hem niet begreep als mens en zijn plannen vaak tegenwerkte. Wat nu, „kleine” man? zou men kunnen zeggen, als men niet wist, dat er meer grootheid schuilt in dit ten dele mislukte leven dan in het succesvolle leven van iemand, die rustig bij de televisie thuis is gebleven. Zal hij zijn plan een grotere boot voor proefnemingen aan te schaffen, na verkoop van de kleinere zeilboot, kunnen verwezenlijken? „Les amis de Bombard”, een vriendenclub, die de aanschaf van de kleinere boot mogelijk had gemaakt, hadden zich tegen de verkoop ervan, om de kosten van de nieuwe boot te dekken, verzet. Bombard had toch doorgezet en zit nu dik in de schulden.

„Pauvre Bombard”, zou ik met een variant op Anouilh's „Pauvre Bitos” willen zeggen. Door verre vrienden geëerd, maar door slechte burengeminacht, moet hij nu voortleven en zien ervan te maken, wat ervan te maken is. Op zijn lauweren rusten kan en wil hij niet, daarvoor is hij te zeer door zijn idee gegrepen, de idee, de veiligheid op zee zo groot mogelijk te maken. Zo denkt hij tenminste, want de kern van de zaak zal wel zijn, dat hij de drang in zich had met zijn wilskracht te gaan tot de uiterste grenzen.

Het zijn de mensen...

Philippe Diolé, die boeiende Franse schrijver over de zee, o.a. over diep-water-onderzoekingen of -werken (Zijn roman „l'Eau profonde” behandelt op spannende wijze het lichten van een onderzeeër, die heel diep is verongelukt in de Middellandse Zee) wijdde aan Bombard, na zijn poging tot zelfmoord, een ontroerend artikel in het weekblad „Les Nouvelles Littéraires”, waarin hij onder meer schreef: „De vrijwillige schipbreukeling, die de eenzaamheid had overwonnen, is door het leven in de gemeenschap verpletterd”. En in verband daarmee herinnerde hij aan een woord van Joseph Conrad, de schrijver van zeemans-verhalen, die in zijn boek „De neger van de Narcissus” een eenvoudig matroos, op de vraag of zijn schip een goed is, laat zeggen: „Het schip? Alle schepen zijn goed. Maar het zijn de mensen...”

Alain Bombard behoort tot dat illustere gilde van eenzame stoutmoedige zeevaarders, die over de oceanen zijn gevaren om hun uithoudingsvermogen te toetsen en het geluk te vinden in de verlatenheid. De aantrekkingskracht van oneindige verten – ik heb dat zelf nog eens in 1958 ondervonden in de Sahara – is fascinerend.

De meest beroemde „voyageur solitaire” was Alain Gerbault, die in de twintiger en dertiger jaren enkele malen de wereld rond is gezeild met een klein scheepje. Na hem waren het mannen als Le Toumelin, die van 1949–1952 in een wat groter scheepje eveneens de aardbol

rondcirkelde en Marcel Bardiaux, die hetzelfde deed in een eigen gemaakt jacht. Ook Henry de Monfreid moet genoemd worden als behorende tot die onversaagden, al voer die de grootste tijd van zijn leven met één of twee compagnons langs de gloeiend hete kusten van de Rode Zee, maar ná de tweede wereldoorlog presteerde hij het om op 70-jarige leeftijd alleen op een klein scheepje langs de zuid- en oostkust van Afrika te zeilen. Nadat men hem eerst verloren had gewaand in één van de vele stormen, die in die streken hadden gewoed, dook hij tenslotte nog weer op, erg verzwakt en broodmager. Hij is de enige, die verscheidene piratenromans heeft geschreven, spelende in het Midden-Oosten, gebaseerd op zijn eigen er-

varingen, want hij was zelf eigenlijk in de eerste plaats een smokkelaar op zee. De anderen hebben alleen hun reisbelevissen neergeschreven, m.i. spannender dan een roman.

Geén van hen echter heeft, als Bombard, verbetering van het lot van de mensen, de zeelui, met zijn waaghalzerijen op het oog gehad. Enkelen, zoals Gerbault en Le Toumelin zochten de eenzaamheid, anderen zoals Bardiaux en de Monfreid het avontuur. Hij, die goed wilde doen, vond het kwaad op zijn weg. Ware het niet beter geweest voor Alain Bombard, als niet acht van zijn kameraden, maar hij omgekomen was op de drempel van het leven?

Henri Sandberg

IK denk er ZO over

Het klimaat in het verbond

Naar mijn idee gaat de redactie van Mens en Wereld aan het wezenlijke in de hartekreet van mevrouw De Vries voorbij. Want het gaat er niet om van waaruit men tot elkaar komt, noch of er vriendschappen in het H.V. tot stand kunnen komen. Maar het gaat om de sfeer in het H.V. en wat dat betreft ben ik het wel met de inzender eens.

Ik geloof nl. dat het spel of de doodgewone conversatie niet voorkomt, omdat men het niet cultureel of van voldoende hoog geestelijk gehalte vindt. Ik vraag me af of dit niet ook één van de redenen is, waardoor vele jongeren afgeschrikt worden om tot het verbond te komen.

Er schijnt vroeger in Den Haag een soort

sociëteit geweest te zijn; een zaaltje waar men elkaar bijv. eens per week kon ontmoeten voor wat spel, een babbeltje, of weet ik wat. In die tijd was ik nog geen lid van het H.V. en ik ken derhalve de juiste toedracht niet; naar mij echter ter ore kwam, was één van de redenen waardoor dit niet is blijven bestaan, dat het niet cultureel genoeg was. Toch geloof ik dat een dergelijke gelegenheid waar men elkaar zomaar – informeel – zonder een vastomlijnd programma – kan ontmoeten, de sfeer ten goede kan komen. Ik geef daarom alle gemeenschaps- en vooral stedelijke federatiebesturen in overweging iets dergelijks eens te overwegen.

R. Boswijk-Agsteribbe

Een prettige ervaring

Op 1 januari 1963 was ik lid geworden van het H.V. afdeling Groningen. Voor het eerst bezocht ik met mijn zuster een bijeenkomst van het Verbond. Bert Brugman speelde met zijn marionetten de Faust van Gounod.

We gingen zitten aan een lege tafel waar we eens naar de mensen om ons heen keken. Er kwamen nog drie personen aan onze tafel zitten. Het was een jong echtpaar met een oude dame. Na enige tijd stelden zij zich aan ons voor en we hadden de verdere avond telkens een gezellig gesprek. In de pauze zei de voorzitter, dat we koffie in de gang konden krijgen, want de zaal was propvol.

Mijn zuster en ik besloten maar rustig te

blijven zitten en het maar zonder koffie te doen. De heer in ons gezelschap ging koffie halen voor de beide dames, maar na enige tijd kwam hij nog eens met 2 koppen koffie aan, dragen, die hij voor ons neerzette. Toen ik hem na afloop van de voorstelling wilde betalen, weigerde hij geld aan te nemen. Wij bedankten hem en zeiden, dat wij het erg vriendelijk vonden, dat hij ook voor ons had gezorgd.

Toen wij na afloop naar huis terug wandelden, hadden we een voldaan gevoel. Het poppenspel was mooi geweest, het gezelschap prettig, maar de vriendelijke daad van een ander mens was het meest waardevolle van de avond.

Mej. L. W.

Doe wat ge juist acht en aanvaard de gevolgen

In zake Kernbewapening dus:

Acht ge 't juist of wel toelaatbaar en verantwoord, deze ter verdediging te gebruiken, stel dan geest, lichaam en goed beschikbaar om deze te handhaven en te doen uitbreiden én aanvaard het mogelijke, zeer waarschijnlijke gevolg, t.w.: algehele vernietiging van de mensheid.

Acht ge het gebruik niet juist, doch evenmin goed de afwijzing van het standpunt om nooit te trachten geweld met geweld te keren, weiger dan medewerking aan vervaardiging en gebruik van deze wapens, – verhef uw stem hiertegen én aanvaard de gevolgen, t.w.: de mogelijkheid, dat uw land door de atoomwapens van de be-

lager wordt vernietigd, of dat ge u, bij bespraken van uw land door een vijand, met de zgn. gewone wapens zult moeten verdedigen.

Doe een keus. – Blijf niet overwegen en bezinnen, zodat het bezinnen een bevroren wordt. – Bedenk: de wereld heeft geen wachtkamer... én, als de mensheid is vernietigd, is er geen vrijheid voor de mens te verdedigen.

(Zie voor toelichting mijn artikel „Wereldvrede” in „Mens en Wereld” van 12 januari 1963.) Amsterdam, 28 maart 1963.

A. W. S. P. Lindner

Zeddam-Montferland. Voor een heerlijk rustige vakantie: **Pension „Wijde Blick”.** Volledig pension f 9,50 (incl.) p.d. Folder op aanvraag. Telefoon (0 83 45) 4 9 3.

Botterzeiltochten, 6 personen, **J. van Boven**, Schiermonnikoog.

Eenvoudige vrouw (weduwe) 55 jaar, bel.stelling voor kunst en cultuur, **zoekt besch. levens-partner.** Niet ouder dan 65 jaar. Brieven onder no. april 4 a. h. bur. v. d. blad.

Sportieve jonge vrouw – 40 jaar – **zoekt eveneens sportief gezelschap** voor weekend en eventueel vakantie. Bij voorkeur watersportliefhebber. Rotterdam. Br. onder no. april 5 a. h. bur. v. d. blad.

Jonge vrouw 39 jr. **zoekt metgezel(lin)** van ± dezelfde leeftijd om voor gez. rek. een bescheiden vakantie te houden. Br. onder no. april 6 a.h. bureau v. d. blad.

Welke intell. heer, tussen 40 en 50 jr., **wenst contact met charm. intell. dame** met eigen inkomen. Zij heeft liefde en leed meegemaakt, maar gevoel voor humor behouden. Als gevoels-type stelt zij hartelijkheid op prijs. Br. onder no. april 7 a. h. bureau v. d. blad.

Het Kinderhuis Ellinchem te Ellecom roept hierbij op voor de maanden juli en aug.

vakantie-assistenten

Zakgeld f 125,- per maand, naast kost en inwoning.

Kandidaten met een leeftijd van min. 17 jaar kunnen zich aanmelden bij de directeur, H. J. Beuke, Zutphensestraatweg 38, Ellecom.

REDE EN RELIGIE IN HET HUMANISME

Is kortgeleden verschenen. In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. Omvang ca. 250 pagina's

PRIJS f 9,90

U kunt dit bestellen bij:

Centraal bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152 – giro 304960 – Utrecht

*Ook de buitenkerkelijke leden van de
Partij van de Arbeid hebben een
organisatorisch centrum nodig*

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne
toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 – Leiden

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Humanistische Stichting Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

Op 12 mei a.s. zal op deze landdag het onderwerp:

„WETENSCHAP VAN DE OORLOG”

aan de orde worden gesteld.

Sprekers: Prof. dr. F. van Heek; Prof. dr. B. Landheer.

Voorzitter: Prof. dr. L. G. van der Wal.

Plaats: **Conferentie-oord „De Tempel” te Overschie.**

Aanvang: 11.00 uur. Einde: 16.15 uur.

„De Tempel” is bereikbaar met bussen van de W.S.M. van de stations Delft en Rotterdam af.

Vertrek stations: 10.30 uur. Vertrek „De Tempel”: 16.30 uur.

Kosten f 3,50 per persoon. Donateurs en contribuanten „Socrates” f 1,25. Koffie en thee inbegrepen. Lunch f 2,75 (niet verplicht).

Aanmelding: Secretariaat Humanistische Stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht. Giro no. 58.22.93. Telefoon 030-10163 en 29563.

Tijdige betaling per giro wordt op prijs gesteld.

Het Humanistisch Opleidings Instituut roept gegadigden op voor:

opleiding Geestelijk Raadsman

Duur: De opleiding duurt twee jaar (begin: september 1963).

Tijd en plaats: De colleges worden gegeven te Utrecht, zaterdags om de veertien dagen van 14 tot 18 uur (vakantie van 1 juli tot 1 september).

Hoofdvakken: Humanistiek, filosofie, psychologie, paedagogie, groepswerk, bijbelkennis, christendom, andere godsdiensten.

Vooropleiding: Middelbare schoolopleiding, verdere studie (ter beoordeling van het Curatorium).

Leeftijd: Tenminste 25 jaar.

Mogelijkheden: Na beëindiging van de studie bestaat de mogelijkheid om in dienst van een humanistische organisatie als Geestelijk Raadsman te worden te werk gesteld. (Salaris, afhankelijk van leeftijd en werkkring ong. f 10.000 – f 18.000).

Onkosten: De volledige onkosten (boeken en reisgeld inbegrepen) bedragen f 350,- per jaar. Er bestaat de mogelijkheid tot reductie en vrijstelling.

Brieven: Gegadigden dienen zich schriftelijk (volledige inlichtingen) vóór 1 juni 1963 aan te melden bij het Humanistisch Opleidings Instituut, Oudegracht 152, Utrecht.

DE A.P. BOEKHANDEL

Steenweg 66-68
Utrecht - Tel. 13883

maakt u attent op de verschijning van:

Margaret Knight – „Van Boeddha tot Sartre”

vijfentwintig eeuwen humanistisch getuigenis

Margaret Knight heeft de historische achtergrond van het humanisme bloot willen leggen, waartoe zij vele citaten uit de grote perioden van het Humanistisch denken bijeengebracht heeft: China in de 6e eeuw voor Christus, de Verlichting in Europa,

psychologisch denken in de 19e eeuw, het moderne existentialisme, etc.

De klassieken van het humanistisch gerichte denken zijn allen opgenomen o.a.: Boeddha, Cicero, Voltaire, Schopenhauer, Darwin, Freud, Einstein, Sartre.

Nederlandse bewerking: Drs. H. v. Praag

Nederlandse vertaling: W. A. C. Whitlau

Verschijningsdatum: najaar 1963

Prijs: f 9,90